

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

11 (4) 2024

Derleme Makalesi | Review article

Geliş tarihi | Received: 15.07.2024

Kabul tarihi | Accepted: 10.08.2024

Yayın tarihi | Published: 25.08.2024

Ləman Musayeva

<https://orcid.org/0009-0003-6056-8423>

Scientific worker, National Museum of History of Azerbaijan, Azerbaijan,
lemanmemmedovamusayeva@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Musayeva, L. (2024). Azerbaycan'ın 44 Günlük Vatan Muharebesi: Öğrencilerin Gözüyle Bir Vatan Savaşı. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (4), 2779-2792.

Azerbaycan'ın 44 Günlük Vatan Muharebesi: Öğrencilerin Gözüyle Bir Vatan Savaşı

Öz

27 Eylül - 10 Kasım 2020 tarihleri arasında gerçekleşen Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki 44 Günlük Vatan Muharebesi, öğrencilerin hayatlarında silinmez bir iz bırakarak eğitim deneyimlerini, psikolojik iyilik hallerini ve ulusal kimlik duygularını şekillendirmiştir. Karmaşık bir tarihi arka plana dayanan çatışma, yalnızca jeopolitik manzarayı değiştirmekle kalmayıp; aynı zamanda ülke çapında gençlerin günlük hayatlarını da etkileyen önemli olayların ortaya çıkmasına tanık olmuştur. Öğrenciler kesintiye uğrayan eğitimin ve yaşanan tarihi gelişmelerin zorluklarını ciddi anlamda hissetmişlerdir. Buna karşın onlar gönüllülük ve toplum desteği yoluyla dikkate değer bir dayanıklılık örneği göstermişlerdir. Bu bağlamda onların kişisel hikayeleri, ülkelerinin tarihindeki böylesine önemli bir olayın sonrasında yol alırken vatanseverlik ve geleceğe yönelik özlemler de derin izler bırakmıştır. Sonuç olarak, bu milli vatan savaşı öğrencilerin yalnızca bugünlerini yeniden tanımlamakla kalmayıp; aynı zamanda onlara cesaret, birlik ve önümüzdeki yıllarda barış için çabalamanın önemi hakkında da değerli tarihi dersler aşılamıştır. Buna göre bu makale Azerbaycan'ın 44 Günlük Vatan Muharebesini ana hatlarıyla tespit ederken; aynı zamanda öğrencilerin bakış açılarıyla tarihi vizyonunu da ortaya koymaktadır. Makalede araştırma, gözlem ve inceleme metodu kullanılmış ve çalışma literatür kaynakları ile öğrencilerin bakış açıları dikkate alınarak tamamlanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Azerbaycan, 44 Günlük Vatan Muharebesi, Vatan Bilinci, Öğrenciler

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Azerbaijan's 44-day Homeland War: A Homeland War through the Eyes of Students

Abstract

The 44-Day Homeland War between Azerbaijan and Armenia, which took place between 27 September and 10 November 2020, left an indelible mark on students' lives, shaping their educational experiences, psychological well-being and sense of national identity. Set against a complex historical background, the conflict not only changed the geopolitical landscape, but also witnessed the unfolding of significant events that impacted the daily lives of young people across the country. Students have felt the hardships of disrupted education and historical developments. Nevertheless, they have shown remarkable resilience through volunteerism and community support. In this context, their personal stories have left deep traces of patriotism and aspirations for the future as they travelled through the aftermath of such an important event in their country's history. As a result, this national homeland war not only redefined the students' present, but also instilled in them valuable historical lessons about courage, unity and the importance of striving for peace in the coming years. Accordingly, this article outlines Azerbaijan's 44-Day Patriotic War and at the same time presents the historical vision from the students' perspectives. The method of research, observation and analysis was used in the article, and the study was completed by taking into account the literature sources and students' perspectives.

Keywords: Azerbaijan, 44-Day Patriotic War, Patriotic Consciousness, Students

Giriş

27 Eylül - 10 Kasım 2020 tarihleri arasında gerçekleşen Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki 44 Günlük Vatan Savaşı, Dağlık Karabağ bölgesi üzerindeki uzun süredir devam eden bir çatışmaya dayanmaktadır. Bölge, 1988 ile 1994 yılları arasında gerçekleşen Birinci Dağlık Karabağ Savaşı'ndan bu yana gerginliğin odak noktası olmaya devam etmiş; ve Ermenilerin sergiledikleri yaklaşımlar Azerbaycan Türklerinin vatan savunma bilinçlerini her defasında yükseltmiştir.

On yıllar süren ddiplomatik çabalarla beraber aralıklı bir şekilde süren şiddetin ardından Azerbaycan, ilk çatışmalar sırasında kaybedilen toprakları geri almaya çalışmıştır. Bu durum Azerbaycan'ı işgal altındaki toprakları kurtarmayı ve bölge üzerindeki egemenliğini iddia etmeyi amaçlayan askeri operasyonlar başlatmaya yöneltmiştir (Asker & Özpınar, 2021). Bu tarihi şikayetler ve çözülmemiş anlaşmazlıklar zemini, uluslararası toplumun dikkatini çekecek ve Güney Kafkasya'nın jeopolitik manzarasını yeniden şekillendirecek bir savaşa da zemin hazırlayacaktır. İkinci Dağlık Karabağ Savaşı olarak da bilinen 44 Günlük Vatan Savaşı, Azerbaycan ile Ermenistan arasında tartışmalı Dağlık Karabağ bölgesi konusunda uzun süredir devam eden çatışmanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Uluslararası alanda

Azerbaycan'ın bir parçası olarak bilinen ancak Ermenilerin tarih boyunca bir şekilde yaşadığı bu bölge, 1980'lerin sonlarından itibaren arttan boyutta bir çekişme noktası olmuştur.

Azerbaycan'daki öğrenciler üzerinde 44 günlük Vatan Savaşı'nın duygusal ve psikolojik etkisi derin ve kapsamlı olmuştur (Erarslan & Özdemir, 2021). Birçok öğrenci, çatışmanın ortaya çıkışını izlerken artan düzeyde kaygı yaşamış ve bu da onların bu tarihi hadiseye dikkatlerini vermeye neden olmuştur. Raporlar, öğrencilerin cephede olan sevdikleri için bir korku, derin bir vatanseverlik duygusu ve ülkelerinin topraklarını geri alma çabalarına karşı gurur duyduklarını göstermektedir (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanin>). Bu durum da onların muhayyilelerinde etkili olmuş ve vatan bilinçlerinin inşa sürecinde de derin etkiler yaratmıştır. Öğrencilerin gözlem ve ifadelerinde ortaya çıkan bu gerçeklik bilimsel olarak da kayda değer bir konudur. Buna göre bu noktai nazardan bakıldığında öğrencilerin gözüyle Azerbaycan'ın 44 günlük vatan muharebesinin tespiti konulu bu araştırma ileride yapılacak çalışmalara da ilham verecektir.

1. 44 Günlük Vatan Muharebesi ve Tarihi Arka Planı

Eylül ve Kasım 2020 arasında yapılan 44 Günlük Vatan Savaşı, Azerbaycan ile Ermenistan arasında uluslararası alanda Azerbaycan'ın bir parçası olarak bilinen ancak Ermenilerin vaktiyle yerleştirildiği Dağlık Karabağ bölgesi üzerindeki uzun süredir devam eden çatışmada önemli bir dönüm noktası olmuştur.

1980'lerin ortalarında Sovyetler Birliği'nde başlatılan “perestroyka ve glasnost” politikasını fırsat bilen Ermeniler Azerbaycan'a karşı eski iddialarını ileri sürerek, Dağlık Karabağ Özerk Vilayeti'nin Ermenistan'a katılması talebini gündeme getirmişlerdir. Kısa süre sonra bunun yanlış bir karar olduğunu fark ederek taktik değiştiren Ermeniler, Dağlık Karabağ Ermenilerinin self-determinasyon hakkını gündeme getirmiş ve bağımsızlık talebinde bulunmuşlardır. Bu gelişmeler sonucunda meydana gelen uyuşmazlıklar zamanla, Moskova yönetiminin doğrudan ve dolaylı desteği ile derinleşmeye başlamıştır. 1980'lerin sonlarına gelindiğinde Ermenistan Cumhuriyeti'nin Türk/Müslüman ahalisi büyük baskı ve şiddet altında yurtlarından edilmişlerdir (Asker & Özpınar, 2021, s. 86). 1989'da Sovyetler Birliği, Karabağ yönetiminin, bölgede yaşayan Ermenilerin haklarının korunması mukabilinde Azerbaycan'a verilmesine dair yaklaşımını ortaya koydu. Bu yöneliş Karabağ'ın adeta bir Azerbaycan toprağı oluşunu da tashih edecek yaklaşım taşımakta idi. Bu durum Ermenilerce protesto edilerek, 1 Aralık 1989 tarihinde Karabağ'ı topraklarına katmalarını almalarına kadar ilerledi. Bunun üzerine Azerbaycan Sovyet yönetimi Ermenilerin aldığı bu kararı kınayarak Karabağ'ı yönetmek üzere bir teşkilat komitesi kurdu.

Yaşanan gelişmeler sorunu tırmandırmaya devam ederken bölge 2 Ocak 1990'da Ermenilerin saldırısına uğradı. Bu gelişmelerin nihayetinde Azerbaycan'da hem Moskova yönetimine hem de Azerbaycan yönetimine karşı protesto gösterileri arttı (Özçelik, 2017). Bu durum bölgenin tarihi boyutunu dahada detaylandırarak gerginlikleri arttırdı. 1991 yılında Sovyetlerin dağılma sürecine girmesi, Karabağ sorununun yeni bir boyuta geçmesini hızlandırmış ve Azerbaycan'ın 30 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Karabağ Ermenilerinin de Artsak Ermeni Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmeleri ile bölgedeki olayları tırmandırdı. Bunun sonucunda Azerbaycan, söz konusu tarihsel gelişmeyi Azerbaycan Anayasası'na aykırı olduğu gerekçesi ile tüm dünyada basın faaliyetleri ile kınayarak sesini tüm dünyaya duyurdu (Aslanlı, 2001). 20 Şubat 1993'te Azerbaycan, ABD, Ermenistan, Rusya gibi devletler Roma'da bir araya gelerek görüşmeye başladılar. Bu görüşmeler yaşanırken Ermenistan, Kelbecer'e saldırı başlattı. 30 Nisan 1993 tarihinde bu yaşanan olayı BM, Kelbecer'in Ermeni işgali altında olduğunu görüşerek buradan ve bazı Azerbaycan şehirlerinden Ermeni işgalci güçlerinin derhal çekilmesi kararını ilan etti (Aslanlı, 2001) ki bu kararın en manidar ve tarafı ise işgalci güçler Ermeniler olduğu halde bunların adının anılmaması idi (Hüseynova, 2022). Güney Kafkasya bölgesinde yer alan Dağlık Karabağ, 1990'lı yılların başında Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Ermenistan neredeyse kendi topraklarının yarısına tekabül eden Azerbaycan topraklarını kendi toprakları gibi göstermeye çalışmış ve işgal otuz yıl devam etmiştir. Birinci Karabağ Savaşı'nın üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen BM Güvenlik Konseyi ve sorunun çözümü için kurulan Minsk Grubu işlevsiz kalmıştır. Ermenistan'ın irredentist politikalarından vazgeçmemesi üzerine Azerbaycan, 2010'da kabul ettiği askerî doktrin çerçevesinde Dağlık Karabağ sorununun çözüme kavuşması için siyasi, diplomatik ve askerî her türlü seçeneğe başvuracağını ilan etmiştir. Azerbaycan ile Ermenistan arasında ufak çaplı çatışmalar yaşanmaya devam etmiştir. Rusya karşıtı söylemleri ile bilinen Nikol Paşinyan'ın 2018 yılında iktidara gelmesi ile bölgede değişim yaşanabileceği ileri sürülmesine karşın Azerbaycan'a yönelik provokatif ve saldırgan bir politika takip etmeye başlamıştır. Bu cümleden olarak Ermenistan, 27 Eylül 2020'de işgal ettiği toprakları genişletmek için yeni bir saldırı başlatmıştır. Ermenistan'ın saldırısına Azerbaycan'ın karşılık vermesi üzerine 44 gün devam edecek İkinci Karabağ Savaşı yaşanmıştır (Erarslan & Özdemir, 2021). Azerbaycan'daki 44 Günlük Vatan Savaşı, Güney Kafkasya'nın jeopolitik manzarasında askeri başarı, ekonomik çeşitlilik ve bölgesel istikrar arasındaki karmaşık etkileşimi vurgulayan önemli bir anı işaret etmektedir. Bu çatışma yalnızca bölgedeki güç dengesini değiştirmekle kalmadı, aynı zamanda dış ittifakların, özellikle Azerbaycan'ın askeri yeteneklerini güçlendirmede etkili olduğu kanıtlanan

Türkiye'nin stratejik desteğinin önemini de vurgulamıştır. 44 Gün Savaşı'nın temel savaşları, stratejik ustalık ve çeşitli askeri doktrinlerin uygulanmasıyla karakterize edildi ve son çatışma belirleyici bir dönüm noktasını temsil ediyordu. Dağlık Karabağ'ın kalbi olarak kabul edilen Şuşa savaşı, çatışmanın yoğunluğunu özetlemekteydi. Bu savaş yalnızca taktiksel etkileri açısından değil, aynı zamanda taraf üzerindeki etkilerle de kritikti. Azerbaycan kuvvetleri, özellikle Ermeni kuvvetlerinin savunma yeteneklerini ortadan kaldıracak tarihi stratejileri etkili bir şekilde kullanarak vatan topraklarını işgalden kurtarma amaçlarına ulaşmışlardır. İkinci Karabağ Savaşı sırasında hem Azerbaycan, hem de Ermenistan çatışmanın sonucunu şekillendirmede önemli roller oynayan gelişmiş askeri taktikler ve teknoloji kullanmışlardır. Özellikle Azerbaycan, savaş alanında önemli bir avantaj elde etmek için Türk yapımı Bayraktar TB2 insansız hava araçlarını konuşlandırarak insansız hava aracı savaşını kullandı. Bu insansız hava araçları, Ermeni zırhlı araçlarını ve topçu mevzilerini hedeflemede etkili oldu ve Ermeni kuvvetleri için önemli kayıplara yol açtı. Öte yandan Ermenistan, bu hava tehditlerine karşı koymak için geleneksel kara kuvvetlerine ve uçaksavar sistemlerine güvendi. Ancak, insansız hava aracı teknolojisinin hızlı ilerlemesi ve hassasiyeti Azerbaycan'ın stratejik üstünlüğünü sergiledi. Bu teknolojik üstünlük, modern savaş taktiklerinin önemini vurguladı ve askeri çatışmaların değişen doğasını vurguladı.

44 Günlük Vatan Muharebesinde Azerbaycan güçlerinin Şuşa'yı başarılı bir şekilde ele geçirmesi, savaşta bir dönüm noktası oluşturdu; ve çatışmanın dinamikleri üzerinde kademeli bir etkiye yol açtı. Bu zafer sadece Azerbaycan'ın moralini yükseltmekle kalmadı, aynı zamanda daha fazla toprak kazanımının yolunu da açtı. Bu savaşların ardından Azerbaycan, beş şehir, dört kasaba ve 286 köy üzerindeki kontrolü geri almayı başardı ve böylece bölgenin toprak haritasını yeniden şekillendirdi ve konumunu sağlamlaştırdı (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanin>). Sonuç olarak, İkinci Karabağ Savaşı, karmaşık bir tarihsel bağlamda kök salmış ve uzun süredir devam eden etnik ve politik gerginliklerle daha da kötüleşmiş Güney Kafkasya'nın jeopolitik manzarasını kökten yeniden şekillendirmiştir. Yenilikçi askeri stratejiler ve önemli toprak kaymalarıyla işaretlenen çatışma, yalnızca savaşın değişen doğasını vurgulamakla kalmamış, aynı zamanda bölgesel anlaşmazlıklarda yabancı güçlerin etkisini de vurgulamıştır. Dahası, ortaya çıkan siyasi anlaşmalar ve ateşkes düzenlemeleri, düşmanlıkları geçici olarak durdururken, uzun vadeli istikrar ve Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinin geleceği hakkında kalıcı sorular bırakmaktadır. Bölge bu zorluklarla boğuşurken, bu savaştan öğrenilen dersler gelecekteki barış çabalarını bilgilendirmek ve Güney Kafkasya'da daha istikrarlı ve işbirlikçi bir ortam sağlamak açısından çok önemli

olacaktır. Azerbaycan bu haklı mücadelesinde vatan topraklarını tekrar ana vatana bağlama başarısının bu suretle mimarı olmuştur.

2. Öğrenciler ve 44 Günlük Vatan Muharebesi

44 günlük Vatan Savaşı, Azerbaycan'daki öğrenciler arasında tarihsel farkındalıkta değişikliklere yol açmıştır. Savaş ilerledikçe, eğitimcilerin çatışmayı çevreleyen gelişen anlatıları ele alması ve öğrencilerin doğru ve kapsamlı tarihsel bağlamlara erişimini sağlaması hayati önem kazanmıştır. Öğrenciler arasındaki tarihsel farkındalık düzeylerini inceleyen araştırmalar, eğitim materyallerinin ulusal kimlik ve kolektif hafıza anlayışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Ortega-Sánchez, ve diğr., 2023). Ders kitapları ve müfredatlar, öğrencileri çatışmanın karmaşıklıklarını ve çağdaş toplum için etkilerini yansıtan öğrenme materyalleriyle farkındalık yaratmak için tasarlanmıştır (<https://www.researchgate.net/publication>). Azerbaycan'daki 44 Günlük Vatan Savaşı, öğrencilerin ruhsal iyilik hallerini önemli ölçüde etkileyerek öncelikle stres ve kaygı düzeylerinin artmasına neden olmuştur. Bu dönemde, sürekli çatışma tehdidi ve sınırdaki yaşanan çatışmalar, öğrencilerin yaşadığı psikolojik etkiyi arttırmıştır (Taşdemir, 2024). Bu artan korku ve belirsizlik duygusu, günlük yaşamlarını aksatarak çalışmalarına odaklanma ve normal sosyal etkileşimlerde bulunma yeteneklerini de derinden etkilemiştir. Bu savaşın öğrenciler üzerindeki etkisi, çatışmanın uzun süreli doğası nedeniyle derin bir dinamizim yaratmıştır. Savaş sırasında yaşanan deneyimler, Azerbaycanlı öğrencileri derinden etkilemiştir. Bu psikolojik zorluklar sadece öğrencilerin akademik performanslarını etkilemekle kalmamış, aynı zamanda sosyal gelişimlerini ve duygusal istikrarlarını da etkilemiştir. Savaş sırasında yaşananlar öğrencilerin kaygı düzeylerini etkilediği gibi ailelerin konuya olan ilgileri onlarda derin şuurların oluşumunda da etkili olmuştur.

Azerbaycan'daki 44 Günlük Vatan Savaşı, öncelikle okulların kapanması ve uzaktan eğitime geçiş yoluyla eğitim süreçlerini önemli ölçüde aksattı. Çatışma nedeniyle okullar kapandıkça, ülke genelindeki öğrenciler henüz tam olarak yerleşmemiş veya birçok kişiye tanıdık gelmeyen bir sistem olan çevrimiçi eğitime geçmek zorunda kalmıştır (Balcı, 2020). Bu ani değişim, dünya çapında bir milyardan fazla öğrencinin geleneksel eğitim ortamlarından uzaklaştığı krizler sırasında küresel eğilimleri de yansıtmaktadır. Azerbaycan'da, geçiş, etkili uzaktan öğrenme için hayati önem taşıyan altyapı ve teknoloji kullanılabilirliği üzerindeki savaşın etkisiyle daha da karmaşık ve zorunlu hale gelmiştir. Durum, hem öğrencilerden hem de eğitimcilerden hızlı bir şekilde adapte olmalarını gerektirdi ve eğitimde sürekliliği sağlamak için sağlam dijital platformlara ve kaynaklara olan ihtiyacı vurguladı. Ama kuşkusuz bu durum bazı zorlukları da

beraberinde getirdi. Öğretmenler ve öğrenciler, savaş nedeniyle uzaktan eğitime geçiş sırasında yeni öğrenme ortamlarına uyum sağlamada çok sayıda zorlukla karşılaştı. Bu ani değişim, öğretmenlerin pedagojik yaklaşımlarını yeniden düşünmelerini, dijital araçları entegre etmelerini ve öğrenci ilgisini ve katılımını sürdürmek için etkileşimli içerik oluşturmalarını gerektirdi. Bu arada, öğrenciler evden öğrenmeye uyum sağlamak zorundaydı; bu da genellikle dikkat dağıtıcı şeylerle, gerekli teknolojiye sınırlı erişimle ve yapılandırılmış bir sınıf ortamının olmamasıyla başa çıkmak anlamına geliyordu. Yüz yüze etkileşimin olmaması, kapsamlı bir eğitim deneyiminin kritik bileşenleri olan sosyal ve duygusal becerilerin gelişimini de engelledi. Bu zorluklara rağmen, öğrencilerin çeşitli ihtiyaçlarını desteklemeyi amaçlayan işbirlikçi öğrenme ortamları tasarlamak ve çok kültürlü eğitimi teşvik etmek için bazı çabalar sarf edildi.

44 Günlük Vatan Savaşı'nın neden olduğu uzun vadeli eğitim aksaklıkları, öğrenme boşluklarını kapatma ve öğrencilerin akademik ilerlemesini sağlama çabalarını gerektirdi. Bu aksaklıkları gidermek için Azerbaycan, kesintisiz bir eğitim sistemi kurmayı amaçlayan politikalar uyguladı ve tüm öğrencilerin devlet standartları dahilinde eğitim hakkına sahip olmasını sağladı (<https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler>). Ayrıca, müfredatı modern eğitim hedeflerini karşılayacak şekilde uyarlamak için çaba sarf edildi ve demokratik düşünceli vatandaşlar yetiştirmeye ve ulusal değerleri entegre etmeye odaklanıldı (Işık, 2023). 2020'nin sonlarında gerçekleşen Azerbaycan 44 Günlük Vatan Savaşı, yalnızca Güney Kafkasya'nın jeopolitik manzarasını yeniden şekillendirmekle kalmadı, aynı zamanda ülkenin gençleri, özellikle de öğrenciler üzerinde derin etkilere sahip oldu. Bu savaş önemli bir ulusal ilgi çekti ve öğrenciler arasında tarihsel farkındalık, psikolojik refahları, toplum katılımı ve gelecek nesiller için uzun vadeli etkiler dahil olmak üzere toplumun çeşitli yönlerini etkiledi. Bu etkileri anlamak, bu çatışmadan etkilenen öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve eğitim ortamlarında dayanıklılığı teşvik etmek açısından çok önemlidir. Araştırmalar, tarih bilincini eğitim ortamlarına entegre etmenin öğrencilerin eleştirel düşünme, okuryazarlık ve kültürel anlayışlarını geliştirebileceğini göstermiştir (Ortega-Sánchez, ve diğer., 2023) ulusal ve bölgesel konulardaki kimliklerini ve bakış açılarını önemli ölçüde şekillendirmede önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tarih eğitimindeki boşlukları ele alarak, öğrenciler ulusal anlatıları ve onu şekillendiren olaylarla daha anlamlı bir şekilde etkileşime girebilirler. Tarihsel farkındalığa ek olarak, savaşın öğrenciler üzerindeki psikolojik etkileri göz ardı edilemez. Savaşın çocuklar üzerindeki etkisi, ani stres tepkilerinden kaygı ve depresyon gibi belirli ruh sağlığı sorunları için artan risklere kadar

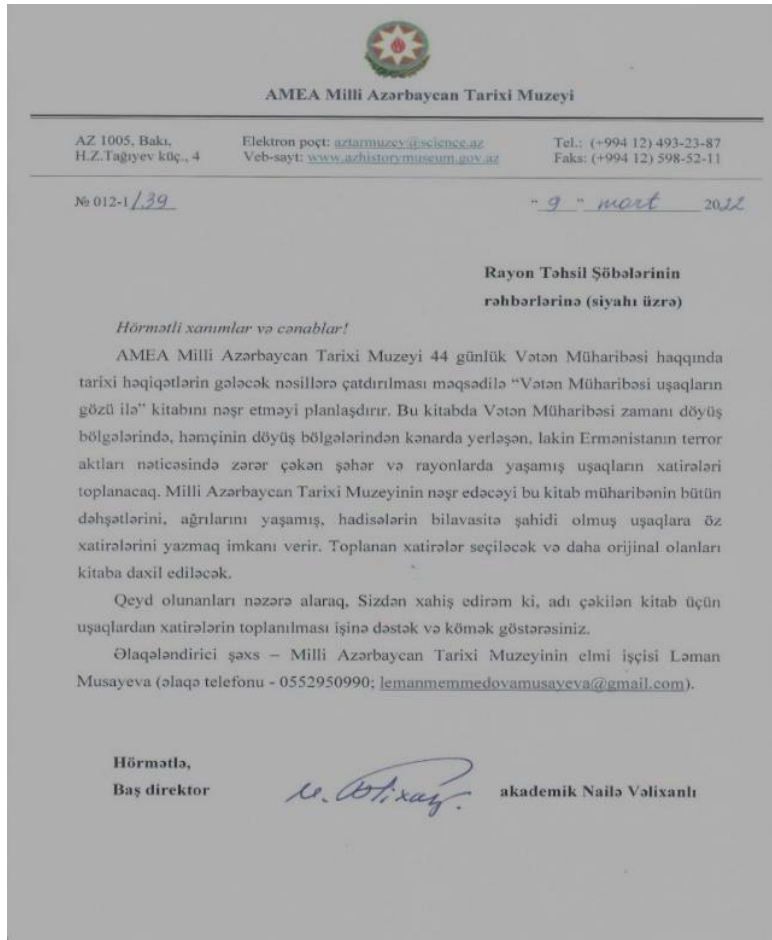
muazzamdır. Kayıp, yerinden edilme ve belirsizlik gibi bir çatışmayla ilişkili stres faktörleri, bir öğrencinin duygusal ve bilişsel gelişimini önemli ölçüde değiştirebilir.

Savaş ayrıca öğrenciler arasında artan toplumsal katılımı ve aktivizmi hızlandırmıştır. Önemli bir çalışma, çok konulu, ilerici, aktivist bir öğrenci örgütüne katılım yoluyla yıllık bir sosyal adalet forumu ve festivali düzenlemenin bir topluluk duygusu ve güçlenmeyi nasıl teşvik edebileceğini incelemiştir (<https://www.researchgate.net/publication>). Çalışma, öğrencilerin toplum katılımı uygulamaları ile akademik performansları arasında önemli bir ilişki olduğu hipotezini test etmeyi amaçlamıştır ve aktivizmin öğrencilerin eğitim deneyimlerini artırabileceğini ileri sürmüştür (Belete, 2024). Bu bağlamda Azerbaycan 44 Günlük Vatan Savaşı'nın gelecek nesiller için uzun vadeli etkileri derin ve anlamlıdır. Araştırmalar, ulusal kimlik ve gururun gençler arasında vatandaş katılımını ve siyasi katılımı önemli ölçüde etkilediğini göstermiştir (<https://www.researchgate.net/publication/30403267>). Örneğin, bulgular Ulusal Kimlik Uzun Ömür Endeksinin ulusal gururun kapsamı ile istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde pozitif ilişkili olduğunu ve güçlü bir kimlik duygusunun vatandaşlık yaşamına aktif katılımı teşvik ettiğini göstermektedir.

Bu cümleden olarak Azerbaycan'daki 44 Günlük Vatan Savaşı, öğrenciler üzerinde tarihsel farkındalıklarını artırmaktan psikolojik iyilik hallerini etkilemeye ve toplum katılımını teşvik etmeye kadar çeşitli boyutlarda önemli etkilere sahip olmuştur. Öğrenciler bu çatışmanın sonuçlarıyla uğraşırken eğitim kurumları ve politika yapıcıların bu etkileri kapsamlı bir şekilde ele alarak gözlemlemiştir. Tarihsel eğitime odaklanarak, psikolojik destek sağlayarak, aktivizmi teşvik ederek ve öğrencileri gelecekteki vatandaşlık sorumluluklarına hazırlayarak Azerbaycan, gençlerinin yalnızca bilgili vatandaşlar değil, aynı zamanda toplumlarına olumlu katkıda bulunabilen dirençli bireyler olmasını sağlayacak dinamikler de bu bağlamda ortaya çıkmıştır. Bu bilincin zorluklarla hatta savaş psikolojisi ile ilgili olarak ortaya çıkması ise öğrencilerin ulusal kimliklerinin oluşumunda başat tesirler oluşturmuş; ve vatan sevgisi ile tarih bilinci gibi hususların oluşumunda da etkili olmuştur. 44 Günlük Vatan muharebesinin öğrenciler üzerindeki milli ve tarihi etkilerinin en önemli yönlerinden birisi de kardeş ülke Türkiye'nin savaş döneminde Azerbaycan ile ortak hareket etmesi olmuştur. Tarihi Türk kardeşliğinin pratiklerinin bizzat yaşandığı bu savaş döneminde ortak hareket edilmesinin dinamikleri de gün yüzüne çıkmıştır. Basın ve medya organlarının yansıttığı savaş haberleri ve ailelerin gelişmeleri takip etmeleri öğrenciler üzerinde derin tesirler yaratmıştır.

Bu konuyla ilgili olarak yine Milli bilincin oluşmasında geleneksel müzecilik pedagojisinin yanı sıra yaratıcı yöntemlerden de yararlanan, yetişen genç nesle vatanseverlik ve taassubun aşılmasını sağlayan Ulusal Azerbaycan Tarih Müzesi, Vatanseverlik Savaşı sırasında ve sonrasında bu konuda bir ilki gerçekleştirmiştir. Vatanseverlik Savaşı'nın canlı tanıkları olan okul çocukları arasında bu konuyla ilgili sözlü tarih yazıları topladı. Bu amaçla müze müdürü akademisyen Naila Velikhanlı, cephe bölgesi ile Ermeni teröründen etkilenen ilçe ve şehirlerin eğitim daire başkanlarına resmi bir mektup göndererek onlardan bu projeye katılmalarını istedi.

Bu bölgelerin tarih ve yerel tarih müzeleri ve eğitim daire başkanlarının desteğiyle yüzlerce öğrencinin anıları yazılı olarak müzeye gönderildi. Farklı sınıf ve yaş gruplarından öğrencilerin hafızalarında Türkiye'nin siyasi, diplomatik ve manevi desteğinin anılması, bu kardeşliğin tertemiz

çocukların kalplerinde ne kadar derin kök saldığının göstergesidir. Duygularını yazarken korku ve kaygının ortasında, umut ve zafer sevinci içinde Türkiye'yi unutmayan öğrencilerimizin sayısı da az olmadı. Savaşla ilgili duygularını yazmak isteyen öğrencilerin Türkiye'nin sağladığı destekten bahsetmesi oldukça önemli. Her şeyden önce bu, halklar arasındaki yakınlığın siyasi hedeflerin, diplomasinin ve propagandanın etkisinden değil, çocukların masum dünya görüşleriyle gerçek olaylara karşı tutumlarından kaynaklandığının göstergesidir. İkincisi, savaş

korkunç trajedisıyla kaderlerini bozdu ama iç dünyalarını bozmadı. Üstelik şükran ve güven, destek duygusunu arttırdı. En içten duygularını ve şükranlarını dile getiren çocuklar, daha sonra bu notların tarih sayfalarına girip ikiz ruhların simgesi haline geleceğini bilmiyorlardı.

Konuyla alakalı olarak Laçın ilçesinden Şahəddin Rəsulov türklərin manevi desteği hakkında duyularını “... *Bu müharibədə bizi tək qoymayan Türk dövləti yanımızda olmuşdur. Bizə çoxlu köməkləri oldu...*” şeklinde dile getirmiştir.

Berdəli bir öğrenci Əliyev Fərid Kənan oğlu isə 44 günlük vatan müharibəsi zamanı Berde'ye atılan roketlər hakkında düşüncələrini:

“5 oktyabr günortaya yaxın orduya gücü çatmayan düşmən Bərdəyə raket atdı. Tüstü gördük, hara isə yanırı. Dedilər bir müəllim həlak olub. Mən və dostlarım velosipedimizin qarşısına Azərbaycan və türk bayraqlarını sancmışdıq. Heç nədən qorxmurduq. Qışqırdıq: Qarabağ Azərbaycandır!” biçimində dile getirmiştir.

Yine bisikletinə kendi ülkesinin bayrağının yanı sıra Türkiyə Cumhuriyeti bayrağını da takan Fərid millətlər arasındakı akrabalıq və ittifaq duyğusunun düşünce birligini yansıttığının farkında değildi.

Berdəli bir digər öğrenci İsmayılzadə Mələykə Ərəstun qızı isə anılarından titrediyini ve gurur duyduğunu:

“Ölkə olaraq ağır günlər keçirirdik. Qardaş Türkiyənin köməyi ilə bu çətin günlərdə içimizdə bir ümid işığı yarandı. Zəfər xəbərləri gün keçdikcə artırdı. “ Qarabağ artıq bizimdir” sözünü eşidincəyə qədər əsgərlərimiz iləriləyir, ölkəni bütünləşdirməyə çalışırdılar. Bu sözləriyle dile getirmiştir.

“ Bu çətin anlarda Azərbaycan hökuməti xarici media nümayəndələrini atəşə tutulmuş yaşayış məntəqələrimizə aparır, hadisələrin yerində işıqlandırılmasını və bu hərbi cinayətlərin dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılmasını təmin edirdi. 44 günlük müharibə dövründə qardaş Türkiyənin xəbər agentlikləri, televiziya kanalları xalqımıza qarşı törədilən cinayətlərin, Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılmasında mühüm rol oynadı.” sözləriylə VII. sınıf öğrencisi Nağıyeva Səma'nın savaşı anılarındakı bu özenlilik, aslında *“İyi dost, dar günde belli olur”* atasözünün, kritik dönemde yaşayan çocukların zihinlərində yarattığı derin etkiyle ilgilidir. Anlaşılan o ki, 12 yaşındaki Sama, savaşıla ilgili anılarında Türk haber ajanslarının coşkusunu bu açıdan değerlendiriyordu.

Savaşı ortamının minik bilinçlərində Laçınli 11. sınıf öğrencisi Mirzəyev Məmməd Zaur oğlu, Türkiyə'nin zor zamanlarda gerçək kardeşlik desteğine tanıklık ederek duyularını:

“...44 günlük Vətən müharibəsi dövründə Azərbaycan-Türkiyə qardaşlıq və dostluq amalını bütün dünyaya bir daha nümayiş etdirdi. Qardaş Türkiyə xalqı həmişə olduğu kimi haqlı savaşıımız

zamanı da bizi tək qoymadı. Ölkəmizə həm siyasi, həm də mənəvi dəstək göstərdi. Azərbaycan bu dəstəyi yüksək qiymətləndirir və heç zaman unutmayacaq” şeklinde ifade etmiştir.

Goranboy ilçesinin Ağcakent yerleşiminin öğrencilerinden Mürsəlov Rafiq, anılarının sonunu şu cümleyle noktalamaktaydı: *“Qardaş ölkə Türkiyənin dəstəyi də, danılmazdır”*.

Hocalı'dan Sədirov Nuran, Daşkasan'dan Aişə Namazova ve Berde'den Nihan Baxşalızadə, Vatanseverlik Savaşı anılarında hem Türkiyə'den hem de Pakistan'dan:

“II Qarabağ Müharibəsinə Azərbaycana kömək edən ölkələr Türkiyə və Pakistan olub”(Nuran), *“Türkiyə və Pakistanın köməyi nəticəsində ordumuz qalib gəldi.Döyüş bitdikdə 3000-dən çox şəhid verdik”* (Aişə), *“Bu zaman bizə arxa-dayaq olan qardaş Türkiyə, Pakistana təşəkkür edirik”*(Nihan) şeklinde bahsetmektedirler.

Hocalılı Qasımlı Sibel, Türk Dışişleri Bakanı Mevlud Çavuşoğlu'nun sözleriyle milletlerin birbirlerinin başarılarından ne kadar mutlu olduklarını:

“Azərbaycan Ordusunun yüksək peşəkarlığı, döyüş əzmi haqqında qardaş Türkiyənin xarici işlər naziri Mövlud Çavuşoğlu Dövlətimizin başçısını qələbə münasibətilə təbrik edərək deyib: “Sizin qələbəiniz –bizim qələbəmizdir! Bu böyük zəfər münasibətilə təbrik edirik!” sözleriyle dile getirmiştir.

Yine Hocalıdan başka bir öğrenci Nazlı Məhərrəmovə hatıralarının sonunda *“Allah bütün türk dünyasını qorusun!”* sözleriyle tüm türk dünyasına yani Turan'a seslenmiştir.

Ağstafalılı Allahverdiyeva Aysel Türk gazeteci Fulya Öztürk hakkında yazarkən Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in "bu bizim kızımızdır" mesajını işaretleyerek zihinsel olarak onu şu sözlerle doğrulamıştır:

“Və bu həssas günlərdə təbii ki, Qardaş Türkiyə və “ Bir millət ,iki dövlətik”dediyimiz Türkiyə türkləri bizim yanımızda idi. Onlar bizi heç zaman yalnız buraxmır,bizim kədərimizə də,sevincimizə də şərik olurdular. Türk media nümayəndələri ən isti nöqtələrdən reportajlar hazırlayaraq ,canlarını təhlükəyə ataraq Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya çatdırırdılar. Fulya Öztürk Gəncədə erməni terrorunun qurbanı olan azyaşlıni görərək dünyadan ədalət istəyirdi. Orada Türkiyə türkləri,burada Azərbaycan türkləri birlikdə mübarizə aparırdıq. Çünki qanımız birdir,ürəklərimiz birdir. Çünki tarixdən dərs çıxarmışıq və nə qədər ki, bir olacağıq daha böyük qələbələr bizim olacaq!” 15 yaşındaki Aysel'in bu düşüncələrində dayanışmadan doğan gurur ve güven duygusu tüm çıplaklığıyla ön plana çıkmaktaydı.

Zengilanlı IX. Sınıf öğrencisi Əhmədli Ayan İlham qızı ise

“...Bax, mənə, Qələbəmizi, Zəfərimizi təmin edən əsl səbəblərdən bir Milli Ordumuzun gücü, xalqımızın dəstəyi, milli birliyimiz, bizi sevən ölkələrin, xüsusən qardaş Türkiyənin dəstəyi idisə, böyük bir səbəbi də Prezidentimizin bu 44 günlük müharibədə yorulmaz fəaliyyəti, yuxusuz gecələri oldu. Gözlərim qarşısında baş verən bu hadisələr artıq unudulmaz bir tarixə çevrildi və bu tarix heç vaxt unudulmayacaq!” sözləriylə dile getirmiştir.

44 Günlük Vatan Muharebesinin Azərbaycanlı öğrencilerin muhayyilesinde yarattığı bu ortak kardeşlik duygusu, tarih bilinci ve Türklük duygusu kaydadeğer bir durumdur. Konunun tarihselliği bakımından önemi yadsınamayacak ciddiyettedir. Körpe dimağların vatan, millet, Türklük hisleriyle daha o yaşlarda tanıştığı bu ortam zor olduğu kadar özel hislerin de ön plana çıkmasında vesile olmuştur. Öğrencilerin gözünden muharabe tarihselliğinin önemi de bundan kaynaklanmaktadır.

Sonuç

2020 sonbaharında gerçekleşen 44 Günlük Vatan Muharebesi, ulusun tarihinde önemli bir anı işaret etmektedir; ve özellikle genç nesil arasında ulusal kimliği önemli ölçüde şekillendirmiştir. Bu çatışmanın gençler üzerindeki etkisini anlamak için, Azerbaycan'daki öğrenciler arasında ortaya çıkan ulusal tarih bilinci ve köklü Türk kardeşliği duygusu temalarına bakmak gerekmektedir. Azerbaycanlı öğrenciler için 44 Günlük Savaş sadece askeri bir çatışma değildi; ulusal ruhlarının ve dayanıklılıklarının da bir kanıtıydı. Eğitim bağlamında, savaş öğrenciler arasında ulusal tarihleri hakkında tutkulu bir diyalogu da ateşlemiştir. Okullar ve üniversiteler, Azerbaycan'ın geçmiş mücadeleleri ve zaferleri hakkında daha güçlü bir anlayış oluşturma ortamı yaratmışlardır. Bu bağlamda bu dönem egemenliğin, toprak bütünlüğünün ve önceki nesillerin yaptığı fedakarlıkların önemini vurgulandığı bir dönem de olmuştur. Hz. Muhammed'in "Çocuklukta öğrenilen ilimler taşa yazılan yazı gibidir" hadisini okul çağındaki çocukların bu yazılarına bağlarsak, çocuklukta görülen ve insanlığın derin katmanlarına kazınan olayların gerçek olduğu sonucuna varırız. Hafıza, genetik hafızanın ve milli bilincin gelişmesinde yol gösterici bir etkiye sahiptir. Türk halklarının tarihi birlik ve beraberliğini zaman zaman besleyen, imtihan döneminin siyasetten bağımsız olarak şekillenip düzenlenmesini sağlayan da bu faktördür.

Kaynaklar

Araz Aslanlı “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, Avrasya Dosyası, C. 7, 2001.

Asker, A., & Özpınar, Z. G. (2021). Azerbaycan'ı zafere götüren büyük taarruz: 44 günlük savaşın anatomisi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 10 (1), 83-106.

Balcı, A. (2020). Covid-19 özelinde salgınların eğitime etkileri. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3 (3), 75-85.

Belete, Y. (2024). The Link Between Students' Community Engagement Activities and Their Academic Achievement. *Educatione*, 3 (1), 1-24.

Erarslan, F., & Özdemir, F. N. (2021). Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129 (255), 315-334.

Hüseynova, K. (2022). Karabağla İlgili Türk Basınında Yapılan Haberlerin Muhteva Analizi ve Bu haberlerin Değerlendirilmesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9, 152-165.

Işık, Y. (2023). Azerbaycan'da Eğitim Ve Kültür Meselesi: Hayat Mecmuası'nda Yayımlanan Makale Üzerinden Bir Değerlendirme. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(Cumhuriyet'in 100. Yılına Armağan Özel Sayısı), 53-68.

İsmail Özçelik, "Karabağ'daki Hocalı Soykırımının Tarihi Arka Planı", *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2017, s. 444-446.

Ortega-Sánchez, D., Alonso, CB ve De Andrés, BPC (2023). Dijital Ortamlarda Tarihsel Farkındalık Düzeyleri ve Tartışmalı Konuların Ele Alınması: Geleceğin İspanyolca Ortaokul Öğretmenlerine İlişkin Bir Vaka Çalışması. *Katılımcı Eğitim Araştırması*, 10 (4), 218-236.

Taşdemir, H. (2024). Azerbaycan'ın Denge Politikası, II. Dağlık Karabağ Savaşı Ve Türkiye. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 9(1), 37-59.

Ağstafa rayonu Azər Yusifli adına Böyük Kəsik kənd tam orta məktəbin 10-cu sinif şagirdi Allahverdiyeva Aysel

Beyləqan rayonu, Ə. Rüzətəmov adına 1-ci Şahsevən kənd Şəhid Əli Rüstəmov adına 2 nömrəli tam orta məktəbin 8-ci sinif şagirdi Hüseynova Leyla Elşad qızı

Bərdə şəhər F.M.Muradov adına 7 sayılı orta məktəbin VIII C sinif şagirdi İsmayılzadə Məleykə Ərəstun qızı

Bərdə məktəblisi Əliyev Fərid Kənan oğlu

Bərdə şəhər VIII g sinfi Nihan Baxşalızadə

Daşkəsən Rayonu Yuxarı Daşkəsən qəs.Z.Bağirov adına tam orta məktəb 6 a sinif Şagirdi Aişə Namazova

Laçın rayonun Alıqulu kəndinin VIII sinif şagirdi Şahəddin Rəsulov

Laçın rayon 33 sayılı tam orta məktəbin XI sinif şagirdi olan Mirzəyev Məmməd Zaur oğlu VII sinif şagirdi Nağıyeva Səma

Xocalı şəhər 5 sayılı tam orta məktəbin V sinif şagirdi Sədirov Nuran

Xocalı rayon Xankəndi şəhəri 6 nömrəli Kərkicahan qəsəbə tam orta məktəbin IX sinif şagirdi Qasımlı Sibel

Xocalı rayon Kosalər kənd tam orta məktəbinin VI sinif şagirdi Nazlı Məhərrəmovə

Zəngilan rayon 4 sayılı tam orta məktəbin IX sinif şagirdi Əhmədli Ayan İlham qızı

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanin>

https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycaninhttps://www.researchgate.net/publication_Student

https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/144/agamaliyev.htm

https://www.researchgate.net/publication/326402835_Local_to_Global_Justice_Roles_of

<https://www.researchgate.net/publication/30403267>